

Konferencja

***STATYSTYKA W PROCESIE MONITOROWANIA POLITYKI SPÓJNOŚCI
SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ I TERYTORIALNEJ***

Lublin, 8-9 października 2014 r.

Henryk Ponikowski

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

**Demograficzne bariery spójności
regionów Unii Europejskiej**

Wprowadzenie

- Powszechnie podkreśla się, że decydującą rolę w rozwoju terytorialnym mają bariery gospodarcze. Polityka spójności nakierowana jest więc na zwiększenie spójności gospodarczej a nie demograficznej.
- Tymczasem problemy demograficzne stanowią jeden z najważniejszych współbieżnych czynników spójności rozwoju przestrzeni europejskiej.
- Zjawiska demograficzne, mimo podobnych prawidłowości i tendencji rozwojowych, wykazują jednak znaczące różnicowania regionalne. Można nawet mówić o peryferyjności demograficznej.
- Zjawiska demograficzne mają swoją specyfikę, ale wiążą się ściśle z problemami spójności gospodarczej i społecznej.

Demograficzne bariery spójności

- **Proces migracji** ⇒ generuje podproces wysysania ludzi młodych z dużym potencjałem produkcyjnym z regionów biedniejszych do bogatszych.
- **Spadek dzietności** ⇒ wynika ze zmiany stylu życia i nowego modelu rodziny. Spada udział ludności w wieku przedprodukcyjnym.
- **Ujemny przyrost naturalny** ⇒ implikuje podproces nie gwarantujący prostej zastępowalności pokoleń. Pojawiają się problemy na rynku pracy, edukacyjnym.
- Zwiększająca się **oczekiwana długość życia** (obecnie w Polsce ok. 3 lata dłużej niż w 2000 r.) wynika z lepszych warunków życia, lepszej profilaktyki i opieki zdrowotnej (zmiany cywilizacyjne) ⇒ problemy srebrnej gospodarki.
- **Trwanie życia** wyznaczone granicą umieralności biologicznej a nie warunkami społeczno-ekonomicznymi ⇒ pociąga podproces starzenie się społeczeństwa. Wzrasta udział mieszkańców w wieku poprodukcyjnym, którzy zainteresowani są aktywnym stylem życia.
- Wysoka **nadumieralność mężczyzn** przed 55. rokiem życia szczególnie w krajach (regionach) o niskim stylu i poziomie życia. Co czwarty mężczyzna umiera przed osiągnięciem wieku emerytalnego (papierosy, alkohol, wypadki, stres, nawyki żywieniowe, nowotwory i choroby układu krążenia, czyli choroby niezakaźne).

Cel pracy

- Celem pracy jest przedstawienie dystansów demograficznych regionów Unii Europejskiej w relacji do ich rozwoju mierzonego poziomem PKB. Odległości demograficzne analizowane będą przy pomocy odpowiedniego miernika dystansu.
- Wykorzystana miara dystansów demograficznych między analizowanymi jednostkami terytorialnymi jest stopniowalna. Większa wartość miernika dystansu oznacza większe oddalenie między badanymi jednostkami terytorialnymi, a małe wartości wskazują na duże podobieństwo analizowanych obiektów.

Hipoteza badawcza

- Hipoteza badawcza zakłada, że w przestrzeni europejskiej problemy demograficzne są współbieżne z poziomem rozwoju regionalnego, czyli realizują się równolegle, tworząc własne podprocesy, co utrudnia spójność przestrzeni europejskiej.

Pomiar spójności

- Spójność $\equiv$ zwartość, jednorodność. Stopień tej zwartości (jednorodności) zależy od przyjętych kryteriów podobieństwa.
- W polityce regionalnej UE spójne regiony to takie, których poziom rozwoju mierzony PKB per capita nie różni się więcej niż o 75% średniej dla UE. Należy pamiętać, że w spójności regionalnej też obowiązuje krzywa Gaussa.
- PKB jest dobrym miernikiem rozwoju gospodarczego, ale nie jedynym (najlepszym) miernikiem rozwoju terytorialnego. Przykładowo do badania lokalnego rozwoju społecznego stosuje się wskaźnik LHDI (*Local Human Development Index*), który uwzględnia: zdrowie, edukację i zamożność mieszkańców.
- A w badaniu stricte demograficznym?
- Przyjmujemy więc, że spójne regiony to takie, które dzieli mały dystans terytorialny, gospodarczy, społeczny, czy demograficzny. Dystanse mierzyć będziemy euklidesową metryką odległości.

Metodologia

Wybrane cechy demograficzne dla analizowanych jednostek terytorialnych zapisujemy w postaci następującej macierzy danych:

$$X = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1m} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2m} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{n1} & x_{n2} & \dots & x_{nm} \end{bmatrix}$$

dla $i = 1, 2, \dots, n$ (i -ta jednostka terytorialna),
 $j = 1, 2, \dots, m$ (j -ta cecha demograficzna).

Metodologia

- Normalizujemy cechy diagnostyczne poprzez standaryzowanie:

$$y_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{S_{x_j}}$$

gdzie:

y_{ij} – standaryzowana wartość j -tej cechy demograficznej dla i -tej jednostki terytorialnej NUTS 2,

x_{ij} – realizacja pierwotnej wartości analizowanej cechy,

$\bar{x}_j$ – średnia arytmetyczna cechy pierwotnej,

S_{x_j} – odchylenie standardowe cechy pierwotnej.

- Przekształcone w ten sposób cechy są już wielkościami niemianowanymi, dla których średnia arytmetyczna wynosi zero a odchylenie standardowe jeden.

Metodologia

Obliczamy miernik dystansu demograficznego, wykorzystując najczęściej stosowaną euklidesową metrykę odległości,

$$d_{ik} = \left[\sum_{j=1}^m (y_{ij} - y_{kj})^2 \right]^{1/2}$$

dla $i, k = 1, 2, \dots, n$; $j = 1, 2, \dots, m$

gdzie:

d_{ik} – dystans (odległość) między i -tą a k -tą jednostką NUTS 2.

Własności miernika dystansu

Miernik dystansu spełnia następujące własności:

- **zwrotności** - dla obiektów identycznych ma zawsze wartość zero, a mówiąc inaczej wówczas obiekty są nierozróżnialne,
- **symetrii** - zmiana sekwencji obiektów nie zmienia odległości między nimi,
- **nierówności trójkąta** - odległość między i -tym i k -tym obiektem nie może być większa od sumy odległości między i -tym i l -tym oraz l -tym i k -tym obiektem,
- **nieujemności** - dla nieidentycznych obiektów wartość miernika jest większa od zera.

Cechy diagnostyczne

- Wielowymiarowa analiza porównawcza umożliwia badanie obiektów (regionów, przedsiębiorstw) opisanych jednocześnie przez wiele cech (zmiennych) diagnostycznych.
- Cechy powinny być mierzalne, uzasadnione merytorycznie i dotyczyć tylko istotnych aspektów badanych obiektów.
- Podkreśla się, że cechy wybrane do oceny wielowymiarowej powinny być niezależne lub przynajmniej możliwie słabo skorelowane ze sobą.
- Wybrane do badania zmienne spełniają warunek słabego skorelowania.

Cechy diagnostyczne

Jako diagnostyczne zmienne demograficzne wybrano:

- x_{i1} - **ludność ogółem w tys.** - więcej ludności to większy potencjał demograficzny, społeczny i gospodarczy regionu,
- x_{i2} - **gęstość zaludnienia na 1 km²** wskazuje zwykle na intensywność procesów rozwojowych. Mniejsza gęstość zaludnienia to zwykle więcej przestrzeni, ale mniejsza zamożność mieszkańców,
- x_{i3} - **współczynnik dzietności**, wskazuje na problem zastępowalności pokoleń i świadczy m.in. o poziomie aktywności ekonomicznej kobiet. Gwarancja prostej zastępowalności pokoleń to ok. 2,1 dziecka na każdą kobietę,
- x_{i4} - **długość życia mężczyzn**, wskazuje na „wymierający gatunek”, czyli osobników, mających mniejsze szanse przeżycia, mimo zwiększającej się długości i poziomu życia.

Cechy diagnostyczne

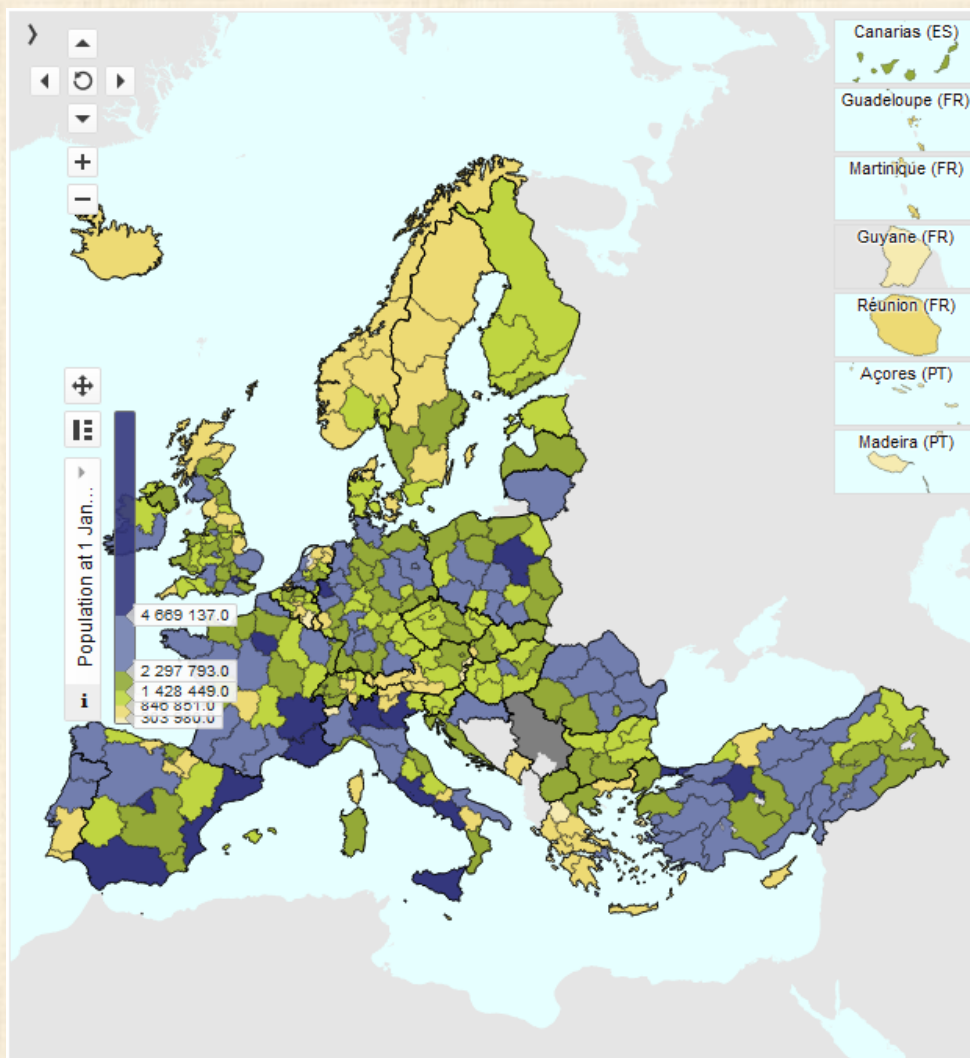
Wyszczególnienie	Liczba ludności w tys. osób	Gęstość zaludnienia w osobach na 1 km ²	Współczynnik dzietności	Długość życia mężczyzn w latach
	x_{i1}	x_{i2}	x_{i3}	x_{i4}
lubelskie	2151,9	86	1,41	70,7
podkarpackie	2103,5	118	1,35	73,3
podlaskie	1188,3	59	1,34	72,1
świętokrzyskie	1266,0	108	1,34	71,5
warmińsko-mazurskie	1427,2	59	1,45	70,9
min EU 27	28,0 <i>Åland (FI)</i>	3 <i>Övre Norrland (SE)</i>	1,05 <i>Principado de Asturias (ES)</i>	67,3 <i>Lietuva (LT)</i>
max EU 27	11866,9 <i>Île-de-France (FR)</i>	9366 <i>Inner London (UK)</i>	3,59 <i>Guyane (FR)</i>	80,8 <i>Åland (FI)</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Rocznik statystyczny województw 2012*, GUS, Warszawa, s. 658-673 oraz danych Eurostat.

Cechy diagnostyczne

- W europejskiej przestrzeni regionalnej, liczba ludności jako cecha diagnostyczna wykazuje bardzo duże zróżnicowanie (współczynnik zmienności wynosi 83,7%).
- Rozpiętość między największą gęstością zaludnienia w regionie Inner London (UK) a najmniejsza w Övre Norrland (SE) wynosi aż 9363 osoby na km². Współczynnik zmienności gęstości zaludnienia wynosi aż 245,5%.
- Europejska dzietność w ujęciu wszystkich jednostek NUTS 2 charakteryzuje się 19,5% zmiennością. Duża jest też rozpiętość tego współczynnika: od 3,59 w Guyane (FR) do 1,05 w Principado de Asturias (ES).
- Dla wszystkich jednostek NUTS 2 rozpiętość długości życia mężczyzn wynosi aż 13,5 lat. Największy wiek to 80,8 lat w regionie Åland (FI) a najmniejszy w Lietuva (LT), ale współczynnik zmienności tylko 3,95%

Dane statystyczne

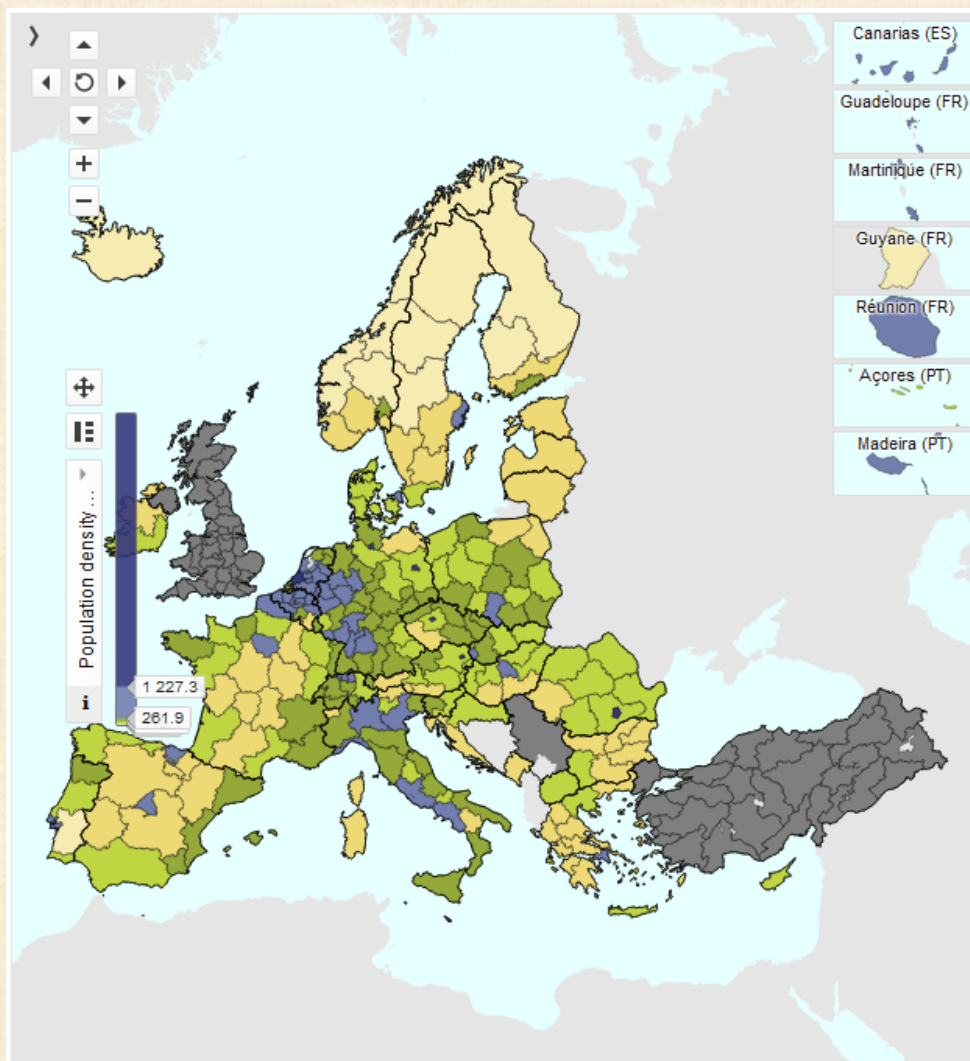

Ryc. 1 Rozkład liczby ludności według regionów NUTS 2 w 2011 r. w regionach UE 27 i państwach kandydackich oraz krajach członkowskich EFTA

Źródło: Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/RSI/>

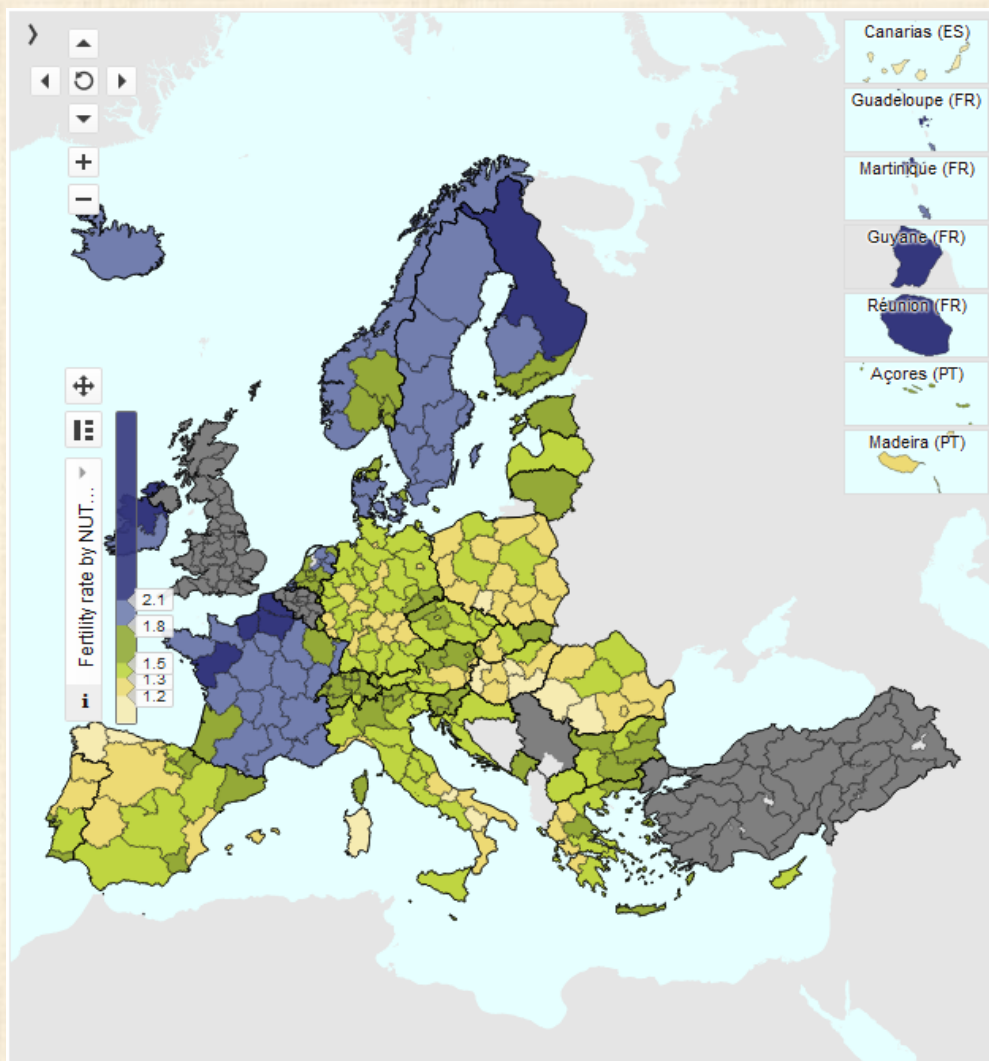
Dane statystyczne

Ryc. 2 Rozkład gęstości zaludnienia według regionów NUTS 2 w 2011 r. w regionach UE 27 i państwach kandydackich oraz krajach członkowskich EFTA
Źródło: Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/RSI/>

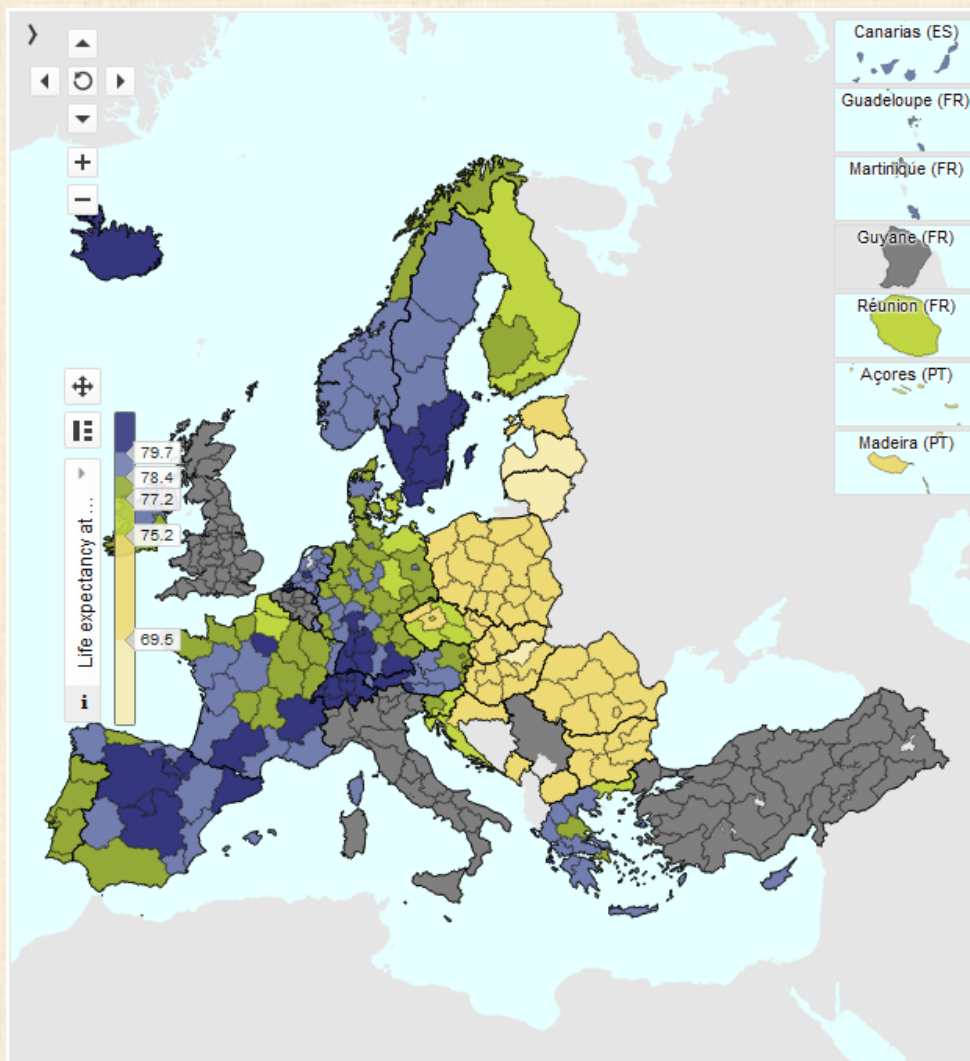

Dane statystyczne

Ryc. 3 Rozkład współczynnika dzietności według regionów NUTS 2 w 2011 r. w regionach UE 27 i państwach kandydackich oraz krajach członkowskich EFTA
Źródło: Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/RSI/>

Dane statystyczne

Ryc. 4 Rozkład oczekiwanej długości życia mężczyzn według regionów NUTS 2 w 2011 r. w regionach UE 27 i państwach kandydackich oraz krajach członkowskich EFTA
Źródło: Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/RSI/>

Rezultaty

Tab.1. Macierz dystansów demograficznych województw Polski Wschodniej w 2011 r.

i/k	lubelskie	podkarpackie	podlaskie	świętokrzyskie	warmińsko-mazurskie
lubelskie	0	0,89	0,81	0,68	0,49
podkarpackie	0,89	0	0,72	0,81	0,97
podlaskie	0,81	0,72	0	0,21	0,57
świętokrzyskie	0,68	0,81	0,21	0	0,43
warmińsko-mazurskie	0,49	0,97	0,57	0,43	0

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat.

Rezultaty

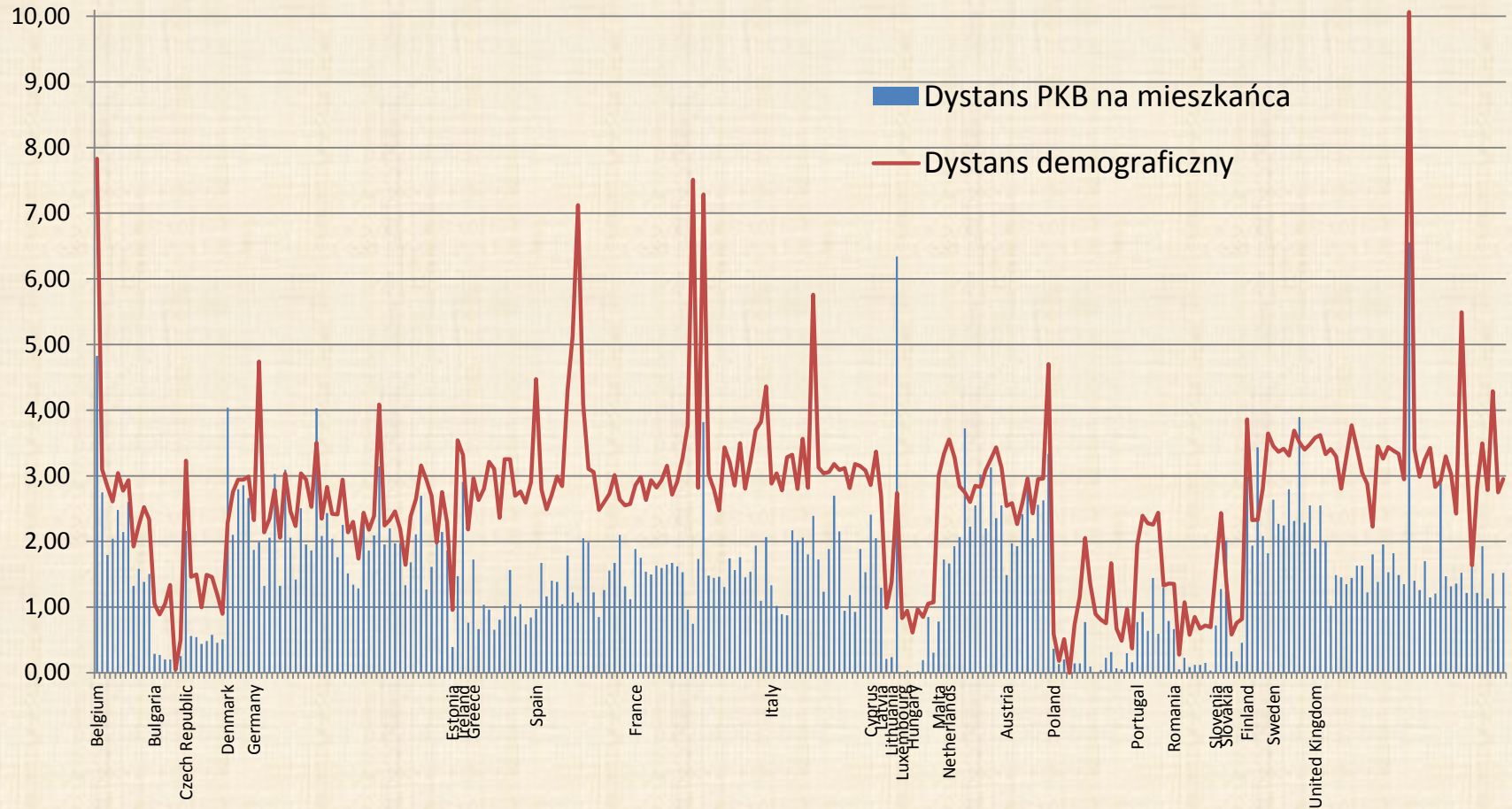
Tab. 2 Grupa 10% regionów najbliższych demograficznie do województwa lubelskiego

Min.	Decyl pierwszy dystansu				Max.	
LUBELSKIE						
0,05	Yugozapaden (BG)	0,95	BG	Severen tsentralen, Yugozapaden, Yuzhen tsentralen	10,07	Inner London (UK)
			PL	Dolnośląskie, Kujawsko-pomorskie, Lubuskie, Łódzkie, Podkarpackie, Podlaskie, Pomorskie, Świętokrzyskie, Warmińsko-mazurskie, Zachodniopomorskie		
			CZ	Moravskoslezsko		
			RU	Centru, Nord-Vest, Sud – Muntenia, Sud-Est, Sud-Vest Oltenia, Vest		
			SK	Stredné Slovensko, Vchodné Slovensko, Západné Slovensko		
			HU	Dél-Alföld, Dél-Dunántúl, Észak-Alföld, Közép-Dunántúl		

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat

Rezultaty

Rys. 1 Rozpiętość dystansów rozwoju demograficznego i gospodarczego województwa lubelskiego od wszystkich innych regionów EU-27

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Rezultaty

- Z przeprowadzonych badań wynika, że dla województwa lubelskiego (i pozostałych województw Polski Wschodniej) najodleglejszym demograficznie jest region metropolitalny Inner London (UK).
- Bardzo duży dystans demograficzny charakterystyczny jest także dla obszaru metropolitalnego Île-de-France i wysoce zurbanizowanego Région de Bruxelles-Capitale/Brusseles Hoofdstedelijk Gewest.

Rezultaty

- Najbliższym demograficznie regionem dla województwa lubelskiego jest bułgarski Yugozapaden. Można powiedzieć, że jest to niemal bliźniaczy region. Województwo lubelskie ma tylko niewiele większą gęstość zaludnienia.
- Podkarpacie minimalny dystans dzieli do regionu Stredni Morava (CZ).
- Podlaskie do świętokrzyskiego i co jest oczywiste, świętokrzyskie do podlaskiego.
- Województwo warmińsko-mazurskie ma najmniejszy dystans demograficzny do regionu Yuzhen tsentralen (BG).

Wnioski

- Z nielicznymi wyjątkami, województwo lubelskie i pozostałe województwa Polski wschodniej, najmniejsze dystanse demograficzne dzielą do regionów, które – podobnie jak analizowane województwa – objęte są celem konwergencja.
- Z przeprowadzonych badań wynika też, że obliczone dystanse demograficzne analizowanych województw Polski Wschodniej do innych europejskich jednostek NUTS 2 są generalnie większe, niż ich dystanse poziomemu rozwojowi mierzone PKB per capita. Wyjątkiem jest Luxemburg - większy dystans gospodarczy niż demograficzny.
- Rozbieżności te pokazują większą skalę regionalnych problemów demograficznych niż gospodarczych. Mówiąc inaczej, województwa Polski Wschodniej od innych regionów europejskich są znacznie bardziej oddalone pod względem demograficznym niż gospodarczym.
- Wydaje się, że województwa Polski wschodniej oprócz celu konwergencja gospodarcza, powinny być objęte także celem konwergencji demograficznej.